

Η σύγχρονη γλωσσολογία

Ο Ferdinand de Saussure

- Θεωρείται ο **θεμελιωτής της σύγχρονης γλωσσολογίας**, επειδή, ως εισηγητής της **δομικής γλωσσολογίας**, συνετέλεσε στο πέρασμα από την ιστορικο-συγκριτική γλωσσολογία στη σύγχρονη μορφή της επιστήμης.
- Οικογενειακό υπόβαθρο: οικογένεια με οικονομική άνεση και πνευματική παράδοση.

Ο Σοσίρ

1857: Γενεύη, όπου έλαβε τη βασική εκπαίδευση.

1876: Λιψία, παγκόσμιο κέντρο γλωσσολογικών σπουδών - μαθήματα αρχαίων γλωσσών, συμπεριλαμβανομένων των περσικών, ιρλανδικών, σλαβικών και ΑΕ.

1878: διπλωματική εργασία: *Mémoire sur le système primitif des voyelles dans les langues indoeuropéennes* «Πραγματεία περί του αρχικού συστήματος των φωνηέντων στις ινδοευρωπαϊκές (ΙΕ) γλώσσες».

Ο Σοσίρ

- Η συμβολή του είναι ιδιαίτερα σημαντική στη σύγχρονη γλωσσολογική επιστήμη:
- Προτείνει μια σαφώς **στρουκτουραλιστική** έρευνα, μελετά τα γλωσσικά στοιχεία με βάση τη δομική λειτουργία τους και όχι τη φωνητική τους αξία.
- Εισάγει για πρώτη φορά την έννοια του **συστήματος** και διαπιστώνει τη διπλή συμπεριφορά ενός από τα /a/ της ΙΕ ως συμφώνου και ως φωνήεντος.

Ο Σοσίρ

1880: PhD *De l'emploi du génitif absolu en sanscrit* («Περί της χρήσεως της γενικής απολύτου στη σανσκριτική») → δεν έχει τη λάμψη του *Mémoire*

ΟΜΩΣ:

- Έχει **άψογη τεχνική** και
- Αναδεικνύει τη σημασία της **παραμελημένης σύνταξης**

*Λιθουανία & Παρίσι Ecole Pratique des Hautes Etudes-γνωρίζεται με τον Γιάννη Ψυχάρη, έλληνα γλωσσολόγο και λογοτέχνη, γνωστό για τον ρόλο του στο κίνημα του δημοτικισμού και τον αγώνα του για την καθιέρωση της δημοτικής και τον επηρεάζει.

Ο Σοσίρ

- 1881: καθηγητής του Παν/μίου της Γενεύης στις σανσκριτικές και ΙΕ γλώσσες μέχρι το 1913.
- Συγγραφική παραγωγή μετά τα πρώτα του έργα και το *Mémoire*: καθόλου λαμπερή
- Δημοσιεύσεις λίγες, αλλά οξύτατες.
- Αξιοπερίεργο: **όλα τα χρόνια** της ακαδημαϊκής του καριέρας δίδασκε **ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία** και μόνο κατά τα **τρία τελευταία χρόνια** (1907-1911) δίδαξε **γενική γλωσσολογία**.

Ο Σοσίρ

- **1916:** τρία χρόνια μετά το θάνατό του, οι φοιτητές του Ch. Bally και A. Sechehaye δημοσιεύουν μια **αναχώνευση σημειώσεων φοιτητών** από τις **παραδόσεις του Saussure** με τίτλο ***Cours de linguistique générale*** («Μαθήματα Γενικής Γλωσσολογίας»).
- Το έργο αυτό είναι **ανυπολόγιστης αξίας** για τους μελλοντικούς γλωσσολόγους και τη μορφή της γλωσσολογίας στη σημερινή της μορφή. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι υπάρχουν αρκετά κενά και αδιευκρίνιστα σημεία, επειδή πρόκειται για σημειώσεις φοιτητών που δεν ελέγχθηκαν -ήταν φυσικώς αδύνατον- από τον καθηγητή.

Ο Σοσίρ

- Το έργο του Saussure → επανάσταση στον χώρο της επιστημονικής γλωσσολογίας: **από μια καθαρά ιστορική επιστήμη → συστηματική επιστήμη.**
- Μεγαλούργησε, επειδή βρέθηκε σε ένα περιβάλλον με διαφορετικούς επιστήμονες, στο οικογενειακό και στο ακαδημαϊκό του περιβάλλον.
- Δεν είχε κόμπλεξ να **συζητήσει με επιστήμονες που θεράπευαν άλλες επιστήμες** και να βρει λύσεις που δεν θα είχε βρει, αν έμενε περιχαρακωμένος στα στενά πλαίσια της επιστήμης του.

Ο Σοσίρ

- Θα μπορούσε να πει κανείς ότι πρόκειται για την επαναφορά της αρχαίας ελληνικής αντίληψης του **πανεπιστήμονα φιλοσόφου**, η οποία καταστρατηγήθηκε μέσα στους σκοτεινούς αιώνες για διάφορες σκοπιμότητες, με αποτέλεσμα **«φιλόσοφος»** να θεωρείται μόνο ο απόφοιτος της Φιλοσοφικής, δηλαδή μόνο ο **φιλόλογος**.

Διεπιστημονικότητα & Γλωσσολογία;

- Ήταν, όμως, ο Αριστοτέλης φιλόλογος μόνο; Αν ο Chomsky έπρεπε να έχει (μόνο) πτυχίο Φιλολογίας για να ασχοληθεί με τη γλώσσα, τότε, αλίμονο, η έρευνα στη γλώσσα θα ήταν ακόμη πολύ πίσω. Βέβαια, αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει όλοι οι φιλόλογοι ή οι γλωσσολόγοι να είναι και φυσικοί, και μαθηματικοί και γιατροί, κ.τ.λ.
- Η ιδέα είναι να υπάρχει **συνεργασία** και **ανταλλαγή απόψεων (διεπιστημονικότητα)** και όχι περιχαράκωση και μικροψυχία. Η ανάγκη μιας τέτοιας αντίληψης, σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά, αρχίζει να δικαιώνεται και στην υποχρεωτική εκπαίδευση μέσω του **Διαθεματικού Πλαισίου Διδασκαλίας** αλλά και **διεπιστημονικών προσεγγίσεων** διδασκαλίας της γλώσσας (π.χ. Content-based Instruction, CLIL).

Σημαντικά σημεία της διδασκαλίας του Saussure

- (α) η διάκριση μεταξύ **συγχρονίας** και **διαχρονίας**,
- (β) η τριπλή διάκριση **ομιλία-γλώσσα-λόγος**,
- (γ) η γνώση της γλώσσας ως **συστήματος σημείων (signe)** και
- (δ) η γνώση της γλωσσικής ολότητας καθαρά διαφοροποιητικής και αρνητικής, όπως εμφανίζεται με τη μορφή **συνταγματικών** και **συνειρμικών** (αργότερα **παραδειγματικών**) σχέσεων.

Η επίδραση του Saussure στην ελληνική γλωσσολογία

- Μετά το τέλος Β΄ παγκοσμίου πολέμου και με αρκετά χρόνια καθυστέρηση, η οποία επιτάθηκε από τον εμφύλιο, αρχίζει η **επιρροή των θεωριών του de Saussure και στην ελληνική γλωσσολογία.**
- Ίσως θα έπρεπε να παραδεχτούμε, χωρίς καμιά διάθεση εξωραϊσμού, ότι οι Έλληνες γλωσσολόγοι κατόρθωσαν να κερδίσουν ένα μεγάλο κομμάτι του χαμένου καιρού και να διακριθούν σε παγκόσμιο επίπεδο.

Βασικά σημεία της διδασκαλίας του Σοσίρ

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Το **γλωσσικό σύστημα** όπως υφίσταται σε μια δεδομένη χρονική στιγμή = **συγχρονία**
- **Ιστορία** του γλωσσικού συστήματος = **διαχρονία**
- Σχέση συγχρονίας-διαχρονίας:
 - 1.Ο Saussure ξεκινάει επισημαίνοντας την **αλληλεξάρτηση** των δύο φαινομένων.
 - 2.Θεωρεί ότι η **ομιλία** πάντοτε υπονοεί ένα **εδραιωμένο σύστημα** και μια **εξέλιξη**.

«είναι πάντοτε ένας θεσμός του παρόντος και ταυτόχρονα προϊόν του παρελθόντος»

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Αρχικά μοιάζει πολύ απλό να διακρίνει κανείς το **σύστημα** από την **ιστορία** του, δηλαδή αυτό που είναι απ' αυτό που ήταν. Στην πραγματικότητα, όμως, η **σχέση** που τα ενώνει είναι τόσο **στενή**, ώστε να είναι σχεδόν αδύνατον να τα ξεχωρίσουμε:

«οι δυνάμεις που έχουν διαμορφώσει ένα συγχρονικό σύστημα φωτίζουν την αληθινή του φύση»

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Η **διάκριση** ανάμεσα στο σύστημα και την ιστορία του είναι **τεχνητή**, στον βαθμό που υπονοεί ότι το **συγχρονικό σύστημα** είναι «**ακίνητο**», δεν εμπεριέχει εξελικτικές κινήσεις ανάλογες μ' εκείνες που το διαμόρφωσαν - πράγμα που **δεν ισχύει**, όπως σημειώνει ο ίδιος ο Saussure. Η **γλώσσα κινείται διαρκώς**, όμως για να τη μελετήσουμε τη σταματάμε - **όπως μια φωτογραφία**.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Παρά την αλληλεξάρτησή τους, το σύστημα και η ιστορία του -η **συγχρονία** και η **διαχρονία**- δεν παύουν να αποτελούν **δύο ξεχωριστά αντικείμενα**.
- Όπως στην περίπτωση του σκακιού δεν χρειάζεται να ξέρουμε την «ιστορία» μιας φάσης και τις κινήσεις που τη γέννησαν, προκειμένου να την περιγράψουμε, έτσι και στη γλώσσα, **δεν χρειάζεται ν' αναφερθούμε στην ιστορία** κάποιου συγχρονικού γλωσσικού συστήματος, **προκειμένου να το περιγράψουμε**.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Απλώς, αρκεί να εντοπίσουμε τα **στοιχεία** που το συγκροτούν και τις μεταξύ τους **σχέσεις**.
- Άλλωστε, έτσι λειτουργεί και ο ομιλητής μιας γλώσσας. Για τον ομιλητή η **εξελικτική διαδοχή** που γέννησε το γλωσσικό σύστημα **δεν υπάρχει**.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Οι **διαχρονικές αλλαγές** γεννιούνται έξω από το γλωσσικό σύστημα (τη γλώσσα) στον **λόγο**, στη **χρήση**, δηλαδή, της γλώσσας.
- Ακόμη, οι **νόμοι της συγχρονίας** διαφέρουν από τους νόμους της διαχρονίας:
 - * οι **συγχρονικοί νόμοι** περιγράφουν μια κατάσταση -**μια συγκεκριμένη διάταξη στοιχείων**-
 - * οι **διαχρονικοί νόμοι** αναφέρονται σε **δυναμικές διαδικασίες** που παράγουν κάποιο αποτέλεσμα (π.χ. αντικατάσταση ενός στοιχείου από κάποιο άλλο).

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Τέλος, η **συγχρονική περιγραφή** -αντίθετα με τη διαχρονική- **ποτέ δεν υπερβαίνει τα όρια μιας γλώσσας** ή ακόμα μιας διαλέκτου, ενώ οι **διαχρονικές αλλαγές** δεν έχουν συστηματικό χαρακτήρα -δεν αποτελούν **σύστημα**- είναι «**μεμονωμένα γεγονότα**».

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Οι διαφορές συγχρονίας-διαχρονίας επιβάλλουν την αναγνώριση **δύο γλωσσολογιών**:
 - * (α) της **συγχρονικής γλωσσολογίας**, η οποία ασχολείται με τις **λογικές και ψυχολογικές σχέσεις** που συνδέουν όρους που συνυπάρχουν και που αποτελούν **σύστημα** στη συλλογική συνείδηση των ομιλητών και
 - * (β) της **διαχρονικής ή εξελικτικής γλωσσολογίας**, η οποία ασχολείται με τις **σχέσεις** που συνδέουν διαδοχικούς όρους που **δεν γίνονται αντιληπτοί από τη συλλογική συνείδηση**, αλλά αντικαθιστούν οι μεν τους δε χωρίς να αποτελούν σύστημα.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Η συγχρονική μελέτη δεν προϋποθέτει διαχρονική μελέτη μιας γλώσσας - οι **ιστορικές παρατηρήσεις** είναι **άσχετες** με την περιγραφή συγκεκριμένων χρονικών φάσεων (χρησιμότητα των αρχαίων για τη νέα ελληνική)

(η μάνα που μαθαίνει τη γλώσσα στο παιδί δεν του μιλάει... αρχαία)

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Δεν χρειάζεται ν' αναφερθούμε στην ιστορία ενός συγχρονικού γλωσσικού συστήματος για να το περιγράψουμε.
- Απλά αρκεί να εντοπίσουμε τα στοιχεία που το συγκροτούν και τις μεταξύ τους σχέσεις.
- Άλλωστε, έτσι λειτουργεί και ο ομιλητής μιας γλώσσας. **Για τον ομιλητή η εξελικτική διαδοχή που γέννησε το γλωσσικό σύστημα δεν υπάρχει.**

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Saussure:
«η συγχρονία είναι η **γνήσια** και **μοναδική πραγματικότητα** για την κοινότητα των ομιλητών».
- Γι' αυτό ο γλωσσολόγος που θέλει να κατανοήσει μια συγχρονική φάση:
«πρέπει να αφήσει στην άκρη ό,τι την παρήγαγε και να αγνοήσει τη διαχρονία. Δεν μπορεί να μπει στη συνείδηση των ομιλητών παρά μόνο σβήνοντας το παρελθόν».
- Κατά συνέπεια, για τον γλωσσολόγο η **συγχρονία** έχει απόλυτη **προτεραιότητα** απέναντι στην **διαχρονία**.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Προβλήματα μη διαχωρισμού συγχρονίας / διαχρονίας στη γλωσσική διδασκαλία
- Παραδείγματα:
Ένα διαχρονικό στοιχείο, το <ζ> στην προκλασική ελληνική προφερόταν ως διπλό /dz/, όμως έπαψε να προφέρεται έτσι εδώ και 2.000 χρόνια. Παρόλα αυτά, ο χαρακτηρισμός «**διπλό**» επιβίωσε μέχρι τη δεκαετία του '80, δηλαδή μεταφέρθηκε σε συγχρονικό επίπεδο, προκαλώντας φοβερή σύγχυση σε μαθητές και διδάσκοντες, οι οποίοι παιδεύονταν να εξηγήσουν τα ανεξήγητα.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

Παραδείγματα:

- Ο διαχωρισμός σε μακρά και βραχέα στην ΚΝΕ και οι δίφθογγοι <αι> <οι> <ει> και <ου> που δηλώνουν σαφώς έναν και όχι δύο φθόγγους, /e/ /i/ και /u/ αντίστοιχα.
- Έτσι τα «έξυπνα» ή προσεκτικά, αν προτιμάτε, παιδιά που, κάνοντας την ετυμολογική ανάλυση, μιλούσαν για οξύμωρο, δηλαδή «**δύο φθόγγοι = δίφθογγοι**», ενώ σαφώς πρόκειται για έναν, και επεσήμαιναν το λάθος, γίνονταν αντικείμενο χλευασμού από τους συμμαθητές και επιτίμησης από τους διδάσκοντες για πολλά χρόνια.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Τέλος η **διαχρονική μελέτη**, πρέπει να είναι «**μακροσκοπική**», να βασίζεται, δηλαδή, σε χρονικές φάσεις που απέχουν αρκετά μεταξύ τους.
- Κι αυτό, γιατί η **γλώσσα** σε κάθε φάση της είναι ένα **μη-ομοιογενές σύστημα**: η **σύνθεση της γλωσσικής κοινότητας** είναι **ποικιλώνυμη** και οι **διαφορές ύφους** που επιβάλλει η ποικιλία χρήσεων της γλώσσας καθώς και ο **κοινωνικός της ρόλος** είναι μεγάλες.
- Είναι προφανές ότι η πιθανότητα να **συγχέεται** η **συγχρονική ποικιλία** με τη **διαχρονική αλλαγή** σε δύο φάσεις μεγαλώνει όσο μικραίνει η χρονική απόσταση μεταξύ τους.

Έρευνα στη διαχρονία και τη συγχρονία: 1) Συλλογή δεδομένων

- (α) **Συγχρονία**: Η συλλογή γίνεται από **μαρτυρίες ομιλητών**. Για να ξέρουμε σε ποιον βαθμό ένα γλωσσικό φαινόμενο αποτελεί πραγματικότητα, αρκεί ν' αναζητήσουμε σε **ποιον βαθμό αυτό υπάρχει στη συνείδηση των ομιλητών**. Με αυτό τον τρόπο γίνεται ολόκληρη η **σύγχρονη έρευνα** στην **Κοινωνιογλωσσολογία**, στην **Ψυχογλωσσολογία** και σε όλους τους κλάδους της **Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας** σε **συγχρονικό επίπεδο**.

Έρευνα στη διαχρονία και τη συγχρονία: 1) Συλλογή δεδομένων

- (β) **Διαχρονία**: Υπάρχουν δύο προοπτικές:
- (i) η **προορατική** (prospective) που ακολουθεί τη πορεία του χρόνου, δηλαδή ξεκινάμε από την παλιότερη μορφή για να φτάσουμε στην τωρινή
- και
- (ii) η **αναδρομική** (retrospective) που προχωρά από το παρόν στο παρελθόν, δηλαδή αρχίζουμε από την τωρινή μορφή μιας λέξης, ενός φαινομένου, για να φτάσουμε στην παλιότερη μορφή.

Έρευνα στη διαχρονία και τη συγχρονία: 2) Αντικείμενο

- (α) Η **συγχρονική μελέτη** ασχολείται με το σύνολο των γεγονότων που αντιστοιχούν σε κάθε γλώσσα ή διάλεκτο σε μια δεδομένη χρονική στιγμή.
- (β) Η **διαχρονική μελέτη** ασχολείται με την εξέταση στοιχείων που δεν ανήκουν κατ' ανάγκη στην ίδια γλώσσα ή διάλεκτο, όπως η μελέτη του ΙΕ **esti**, του ΑΕ **εστί**, του γερμανικού **ist** και του γαλλικού **est**.

1. Συγχρονία - Διαχρονία

- Είναι σαφές ότι διαχρονική μελέτη ολόκληρου συστήματος δεν μπορεί να γίνει γιατί δεν έχουμε στη διάθεσή μας όλα τα απαραίτητα στοιχεία.
- Γι' αυτόν τον λόγο, άλλωστε, είναι **αδύνατη** και η **εκμάθηση της αρχαίας** ή της **λατινικής** με τον ίδιο τρόπο όπως λ.χ. της αγγλικής ή της ρωσικής (το θέμα **ομιλουμένων -ζωντανών-** vs **μη ομιλουμένων -νεκρών-** γλωσσών).

2. Η τριπλή διάκριση ομιλία-γλώσσα-λόγος

- Ο Saussure εισήγαγε επίσης τη βασική διάκριση:
- **ομιλία** (langage)
- **γλώσσα** (langue)
- **λόγος** (parole)

(I) Ομιλία (language)

- η γλώσσα ως **παγκόσμιο φαινόμενο** και ως **ιδιαίτερο είδος επικοινωνίας** με **μεγάλη ποικιλία** μορφών (καθεμία από τις χιλιάδες γλωσσών, απ' τη μια άκρη του κόσμου ως την άλλη, αποτελεί ειδική και συγκεκριμένη εκδοχή αυτού του φαινομένου)
- **πολύπλευρη** και **ετερογενής** και μπορεί να μελετηθεί από πολλές πλευρές:
 - (α) τη **φυσική** (ηχητικά κύματα)
 - (β) τη **φυσιολογική** (νεύρα, αρθρωτικά όργανα)
 - (γ) την **ψυχολογική** (ένωση έννοιας και ηχητικής εικόνας)

(II) Γλώσσα (langue)

- Με τον όρο **γλώσσα** εννοούμε το **αφηρημένο γραμματικό σύστημα** που έχουν στον εγκέφαλό τους οι ομιλητές μιας γλώσσα -τα μέλη μιας γλωσσικής κοινότητας στο σύνολό τους για τον Saussure.
- Οι ομιλητές παράγουν **εκφωνήματα** που, παρά τις ατομικές τους διαφορές και ποικιλίες, κατασκευάζονται με βάση **κοινά** για όλους **«υλικά»**.

(III) Λόγος (parole)

- Με τον όρο **λόγος** αναφερόμαστε στην **πραγμάτωση** -καθαρή, ατομική, στιγμιαία και παροδική υπόθεση- της γλώσσας, τη **χρήση**, δηλαδή, της γλώσσας από τον κάθε ομιλητή της.

2. Η τριπλή διάκριση ομιλία-γλώσσα-λόγος

- Η **αντίθεση** ανάμεσα στους τρεις όρους γίνεται φανερή και από το πώς κλιμακώνεται η εξειδίκευση, καθώς περνούμε από τον ένα στον άλλο:
- ομιλία (langage) → πανανθρώπινο φαινόμενο
- γλώσσα (langue) → γλωσσική κοινότητα
- λόγος (parole) → άτομο

2. Η τριπλή διάκριση ομιλία-γλώσσα-λόγος

- **Ομιλία** → **καθολικό** και **αποκλειστικό** χαρακτηριστικό της ανθρώπινης συμπεριφοράς
- **Γλώσσα** → **κοινωνικό γεγονός** (κατά τον S. κανείς δεν μπορεί να την τροποποιήσει από μόνος του, χρειάζεται η κοινή συναίνεση όλων των ομιλητών)
- **Λόγος** → οι **συγκεκριμένες εκδηλώσεις** αυτού του γεγονότος, δηλ. της γλώσσας, (καθαρά ατομική-προσωπική υπόθεση του κάθε ομιλητή) στην καθημερινή επικοινωνία.

2. Η τριπλή διάκριση ομιλία-γλώσσα-λόγος

- Με άλλα λόγια η **γλώσσα** (langue) είναι το **κοινωνικό προϊόν** της ικανότητας της **ομιλίας** (langage) και ταυτόχρονα ένα **σύνολο αναγκαίων συμβάσεων** που υιοθετήθηκαν από το κοινωνικό σύνολο.
- Από την άλλη πλευρά, ο **λόγος** (parole) αποτελεί **ατομική πράξη θέλησης και ευφυΐας** - ο τρόπος που χρησιμοποιεί το άτομο στη κοινωνική γλώσσα.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Το γλωσσικό σύστημα (langue) και η πραγμάτωσή του (parole) βρίσκονται σε **σχέση αλληλεξάρτησης**.
- Η **γλώσσα** -το γλωσσικό σύστημα- είναι ταυτόχρονα **«εργαλείο για τον λόγο και προϊόν του λόγου»**: εργαλείο, γιατί ο ομιλητής χρησιμοποιεί το γλωσσικό σύστημα για να επικοινωνήσει, και προϊόν, γιατί η γλώσσα είναι ένας **«θησαυρός»**, **«ένα σύνολο αποτυπωμάτων»** που η πρακτική του λόγου έχει **«αποθέσει»**, σαν ένα σύστημα, στο κεφάλι κάθε μέλους της γλωσσικής κοινότητας.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Από αυτόν τον θησαυρό, αυτή την αποθήκη, το κάθε άτομο παίρνει τα γραμματικο-συντακτικά ή λεξικά στοιχεία που χρειάζεται κάθε φορά, προκειμένου να επικοινωνήσει με τα άλλα μέλη της γλωσσικής κοινότητας που χρησιμοποιούν την ίδια με αυτό αποθήκη.
- Το γλωσσικό σύστημα «γεννήθηκε» από την πρακτική του λόγου και «γεννά» την πρακτική του λόγου.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Η **οντογένεση** της γλώσσας δίνει ένα απλό, κατανοητό, παράδειγμα αυτής της αλληλεξάρτησης:
- Το μικρό παιδί **«κατακτά»** (acquires) το γλωσσικό σύστημα -μαθαίνει τη γλώσσα- μέσα από την πρακτική του λόγου στην οποία εκτίθεται -μέσα από τη σχέση του με τα ενήλικα μέλη της γλωσσικής κοινότητας- και χρησιμοποιεί -όλο και πιο επιτυχημένα καθώς μεγαλώνει- το σύστημα αυτό, για να επικοινωνήσει με τα άλλα μέλη της γλωσσικής κοινότητας.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Ο **λόγος** έχει **ατομικό χαρακτήρα**, σε αντίθεση με τον **κοινωνικό** της **γλώσσας**, αποτελεί ατομική πράξη θέλησης και ευφύϊας και είναι ο τρόπος που το άτομο χρησιμοποιεί την «κοινωνική» γλώσσα. Ακόμη, έχει γενικά **ιστορική προτεραιότητα** και είναι εκείνος που προκαλεί τις **«αλλαγές στο σύστημα»**:
- Οι εντυπώσεις που δεχόμαστε ακούγοντας τους άλλους είναι αυτές κυρίως που αλλάζουν τις γλωσσικές μας συνήθειες. Ο ομιλητής μπορεί να επιλέξει **τι, πότε, πώς, αν** θα πει κάτι, ενώ δεν μπορεί να επιλέξει αν θα κινηθεί ή όχι μέσα στη γλώσσα - εφόσον το **γλωσσικό σύστημα** αποτελεί ένα δοσμένο, απαραβίαστο **«συμβόλαιο»**.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Από τα χαρακτηριστικά της **ατομικότητας** και της **δυνατότητας επιλογής** προκύπτει αυτό της **ετερογένειας**, της **μη-συστηματικότητας** του λόγου.
- Από το χαρακτηριστικό του **κοινωνικού χαρακτήρα** της γλώσσας προκύπτει το χαρακτηριστικό της **ομοιογένειας** της γλώσσας.
- Τη **γλώσσα** μπορούμε να την προσεγγίσουμε μόνο μέσω του **λόγου** ξεπερνώντας μ' ένα βήμα αφαίρεσης την **ατομική ποικιλία**.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Αν θελήσουμε να το εμπεδώσουμε καλύτερα μ' ένα παράδειγμα από τη μουσική, η **γλώσσα** θα είναι η **μουσική συμφωνία** και ο **λόγος**, ο **τρόπος εκτέλεσής της**.
- Δηλαδή εξαρτάται από τους μουσικούς/ ομιλητές η χρήση της μουσικής: άλλος θα το πει πιο τζαζ, άλλος πιο κλασικά, άλλος πιο λαϊκά, άλλος πιο μάγκικα, άλλος πιο «δήθεν», άλλος πιο αυθόρμητα, κτλ.
- Σε ανάλογο παράδειγμα από τη μουσική, ο Saussure τονίζει ότι ο τρόπος εκτέλεσης ή τα λάθη που πιθανόν θα κάνουν οι μουσικοί δεν διακυβεύουν την πραγμάτωση της συμφωνίας. Απλώς, κάποιοι πιο υποψιασμένοι ακροατές ενοχλούνται ή χαίρονται με τους νεωτερισμούς ή τη διαφορετικότητα, άλλοι αναγνωρίζουν «λάθη», ενώ άλλοι δεν τα αναγνωρίζουν. Αυτή, άλλωστε, είναι και η έννοια του **υποκειμενικού**, του **ατομικού**.

Ποια είναι η σχέση γλώσσας (langue) και λόγου (parole);

- Τώρα, σύμφωνα με την αντίληψη της **παραδοσιακής γραμματικής**, ο **προφορικός λόγος** είναι **κατώτερος** από τον γραπτό και πρέπει να βασίζεται σ' αυτόν.
- Η **σύγχρονη γλωσσολογία** έχει διαλύσει αυτή την προκατάληψη: θεωρεί τον προφορικό λόγο όχι λιγότερο βασικό από τον γραπτό. Επιπλέον, αν παραβλέψουμε προς στιγμήν τις διαφορές ύφους, λειτουργίας, κτλ. του προφορικού από τον γραπτό, και θεωρήσουμε τις δύο μορφές σαν «συγκρίσιμα ποσά», τότε είναι εύκολο να **θεμελιώσουμε την προτεραιότητα του προφορικού** απέναντι στον γραπτό λόγο.

Δύο όροι...

- **Φυλογένεση της ομιλίας:** ιστορικά, η πρώτη εμφάνιση της ομιλίας ως ανθρώπινου χαρακτηριστικού.
- **Οντογένεση της ομιλίας:** η «κατάκτηση» της μητρικής γλώσσας από το παιδί.
- **Κατακτώ ή αποκτώ** (acquire-acquisition) τη μητρική γλώσσα, ενώ **μαθαίνω** (learn) μια ξένη γλώσσα.

Οι τέσσερις προτεραιότητες του προφορικού έναντι του γραπτού λόγου

- (α) **Ιστορικά προηγείται** ο προφορικός του γραπτού λόγου: οι παλιότερες γνωστές γραπτές γλώσσες έχουν ιστορία μόλις 6000-7000 χρόνια. Ακόμη, εκατοντάδες γλωσσών συνδέθηκαν με ένα γραφικό σύστημα μόνο όταν γλωσσολόγοι ή ιεραπόστολοι ήρθαν σε επαφή με τις κοινότητες, που τις μιλούσαν. Γενικά, δεν υπάρχει σύγχρονο ή παλιότερο παράδειγμα ζωντανής γλώσσας που πρώτα γράφτηκε κι ύστερα μιλήθηκε (**ιστορική προτεραιότητα**).

Οι τέσσερις προτεραιότητες του προφορικού έναντι του γραπτού λόγου

- (β) Τα συστήματα γραφής βασίζονται σε μονάδες του προφορικού λόγου (το αντίστροφο δεν ισχύει): στους **φθόγγους** τα **αλφαβητικά**, στις **συλλαβές** τα **συλλαβικά**, και στις **λέξεις** τα **ιδεογραφικά** (δομική προτεραιότητα).

Οι τέσσερις προτεραιότητες του προφορικού έναντι του γραπτού λόγου

- (γ) Το παιδί κατακτά πρώτα την προφορική μορφή της γλώσσας του περιβάλλοντός του, ενώ αργότερα, και μετά από ειδική διδασκαλία, μαθαίνει και τη γραπτή (**Βιολογική προτεραιότητα**).

Οι τέσσερις προτεραιότητες του προφορικού έναντι του γραπτού λόγου

- (δ) Η μεγάλη ανάπτυξη της τεχνολογίας στον αιώνα μας έχει αυξήσει τη χρήση του προφορικού λόγου σε βάρος του γραπτού, π.χ. τηλέφωνο αντί γράμμα (**λειτουργική προτεραιότητα**).

Γλωσσική ικανότητα, γλωσσική επιτέλεση, επικοινωνιακή ικανότητα

- Η **τριπλή διάκριση** του Saussure διατηρεί τη θεωρητική της αξία, αν και σήμερα όλοι οι γλωσσολόγοι δεν την εννοούν με τον ίδιο ακριβώς τρόπο, ενώ άλλοι δεν τη δέχονται στον ίδιο βαθμό.
- Ο **Noam Chomsky** (*Current Issues in Linguistic Theory*, 1964) αντικατέστησε την τριπλή αυτή διάκριση με τη **διπλή διάκριση γλωσσική ικανότητα** (linguistic competence) και **γλωσσική επιτέλεση** (linguistic performance).
- Οι δύο αυτοί όροι που χρησιμοποιούνται από την πλειονότητα των γλωσσολόγων δηλώνουν:

(α) γλωσσική ικανότητα

- Την **ασύνειδη γνώση** της γλώσσας που έχει ο κάθε φυσικός ομιλητής/ ακροατής (ΦΟ), η οποία αποκτάται στη **νηπιακή ηλικία**, καθιστά τους ΦΟ **δημιουργικούς/ παραγωγικούς**, τους επιτρέπει δηλαδή να παράγουν και να κατανοούν **άπειρες προτάσεις**, ακόμη κι αυτές που δεν άκουσαν ποτέ τους ή που δεν χρησιμοποιήθηκαν ποτέ στη γλωσσική τους κοινότητα.

(α) γλωσσική ικανότητα

- Αυτό το στοιχείο της **δημιουργικότητας** και της συνακόλουθης **δυναμικότητας** διαφοροποιεί την έννοια της **γλωσσικής ικανότητας** από την έννοια **langue** του Saussure, η οποία είναι **στατική** στη σύλληψή της.
- Η γλωσσική ικανότητα είναι αυτή που επιτρέπει στον ομιλητή να **αναγνωρίζει ποιες ακολουθίες στοιχείων είναι σωστές από συντακτική, σημασιολογική και φωνολογική άποψη** στη συγκεκριμένη κάθε φορά γλώσσα, και **ποια είναι η συντακτική, σημασιολογική και φωνολογική δομή τους**.

(α) γλωσσική ικανότητα

- Με άλλα λόγια η **γλωσσική ικανότητα** είναι η **γλωσσική διαίσθηση** του ΦΟ (native speaker intuition) για τη **γραμματική ορθότητα** και τη δομή όλων των πιθανών -κυριολεκτικά άπειρων- εκφράσεων στη γλώσσα του.
- Ο Χαραλαμπάκης (1992) ξεκαθαρίζει ότι με τον όρο **γλωσσική ικανότητα** η γενετική-μετασχηματιστική γραμματική εννοεί τη **γνώση που έχει ο ιδανικός ομιλητής**, ο κατά Chomsky 'ideal speaker', για τη γλώσσα του και την ικανότητά του να καταλαβαίνει έναν απερίοριστο αριθμό προτάσεων.

(B) γλωσσική επιτέλεση

- Είναι η **συγκεκριμένη γλωσσική συμπεριφορά**, δηλαδή παραγωγή και κατανόηση εκφράσεων, η **χρήση** του γλωσσικού συστήματος από τους συγκεκριμένους ομιλητές. Είναι η συγκεκριμένη παραγωγή εκφωνημάτων από έναν φυσικό ομιλητή, όπως αυτά εμφανίζονται σε ένα «σώμα κειμένων/ υλικού» (corpus).
- Τώρα, το πρόβλημα που έχουμε να αντιμετωπίσουμε ως διδάσκοντες αφορά την ταυτότητα αυτού του ιδανικού ομιλητή.
- Ποιος να είναι άραγε αυτός ο **ιδανικός ομιλητής** και πόσο εύκολο είναι να τον συναντήσει κανείς, αν τελικά δεν υπάρχει παρά μόνο στο μυαλό των γλωσσολόγων;

(γ) *επικοινωνιακή ικανότητα*

- Επειδή, λοιπόν, πολύ επικρίθηκε το περιεχόμενο της έννοιας «γλωσσική ικανότητα», αντικαταστάθηκε από την έννοια *επικοινωνιακή ικανότητα* (communicative competence).
- Στο πλαίσιο της επικοινωνιακής ικανότητας περιλαμβάνονται και άλλες παράμετροι που δεν περιλαμβάνονταν στη γλωσσική ή τουλάχιστον δεν αναφέρονταν σαφώς στον αρχικό ορισμό του Chomsky.

(γ) *επικοινωνιακή ικανότητα*

- Έτσι, στην επικοινωνιακή ικανότητα περιλαμβάνονται και οι διάφορες **συνθήκες** κάτω από τις οποίες παράγονται και κατανοούνται οι προτάσεις (**συγκείμενο, κοινωνικοί και περιστασιακοί παράγοντες, ψυχολογικοί παράγοντες, κτλ.**).
- Βέβαια, η «αντικατάσταση» αυτή αφορά μόνο την επιλογή των συγκεκριμένων επιστημόνων και των διδακτικών μεθόδων που ακολουθούν, π.χ. στην **επικοινωνιακή μέθοδο** σαφώς γίνεται χρήση του όρου **επικοινωνιακή ικανότητα** σε αντικατάσταση των όρων **γλωσσική ικανότητα και επιτέλεση**, όμως σε **θεωρητικό επίπεδο** η **διπλή διάκριση** του Chomsky είναι **απαραίτητη** για μια στέρεη βάση ανάλυσης του μοντέλου της γλώσσας.

Σύγκριση σοσιριανής τριπλής διάκρισης και τσομσκιανής διπλής

- Η **γλωσσική επιτέλεση** ταυτίζεται λιγότερο ή περισσότερο με τον **λόγο** (parole).

ΌΜΩΣ:

- Η γλωσσική ικανότητα διαφέρει ουσιωδώς από τη γλώσσα (langue) του Saussure, κυρίως γιατί η **γλώσσα** του Saussure θεωρείται ως ένα **στατικό σημειακό σύστημα**, ενώ η **γλωσσική ικανότητα** του Chomsky είναι μια **δυναμική σύλληψη**, ένας μηχανισμός που «παράγει» απεριόριστα τη γλώσσα.

Δημιουργικότητα & ομιλία

- Η δημιουργικότητα είναι ίσως το βασικότερο χαρακτηριστικό της ανθρώπινης ομιλίας, όπως θα δούμε και παρακάτω, αποτελεί δε και την εξήγηση του γεγονότος της παραγωγής και κατανόησης της λογοτεχνίας, της τεχνολογίας και κάθε μορφής τέχνης και πνευματικής παραγωγής, πράγμα το οποίο θα ήταν αδύνατο χωρίς την ύπαρξη αυτής της παραγωγικότητας.

Ποιο είναι το αντικείμενο της γλωσσολογίας; Η ομιλία, η γλώσσα ή ο λόγος;

- Η **αντίθεση μικρογλωσσολογία - μακρογλωσσολογία** συνοψίζει δύο διαφορετικές αντιλήψεις για την έκταση του αντικειμένου της γλωσσολογίας, μία **στενότερη**, τη μικρογλωσσολογία και μία **ευρύτερη**, τη μακρογλωσσολογία.
- Η **μικρογλωσσολογία** ασχολείται με τη **δομή** της γλώσσας - δηλ. με τομείς που ασχολούνται με την ανάλυση του γλωσσικού υλικού: π.χ. φωνολογία, γραμματική, λεξικολογία.

Ποιο είναι το αντικείμενο της γλωσσολογίας;

- Η **μακρογλωσσολογία** μελετά τους τομείς της γλωσσολογίας που ασχολούνται με συστήματα επικοινωνίας συνδεδεμένα με τη γλώσσα. Απ' αυτήν την άποψη, η μακρογλωσσολογία συμπεριλαμβάνει, εκτός από τη **μικρογλωσσολογία**, τα λεγόμενα **προγλωσσικά** φαινόμενα, όπως είναι η **μιμική**, και τα **νεύματα**, καθώς επίσης τα **παραγλωσσικά** γνωρίσματα (τόνος της φωνής, π.χ. γελάκια, αλλαγμα φωνής-πιο τσιρικτή, βαθιά, αισθησιακή, κτλ.) και προβλήματα της **πολιτισμικής συμπεριφοράς**. Στο πλαίσιο της μακρογλωσσολογίας διασταυρώνονται **μια σειρά από διαφορετικές επιστήμες**, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά στη σύνθεση των τίτλων που έχουν οι κλάδοι της:

ψυχο-γλωσσολογία, κοινωνιο-γλωσσολογία,
εθνο-γλωσσολογία, κτλ.

Ποιο είναι το αντικείμενο της γλωσσολογίας;

- Μια γενικότερη άποψη για το αντικείμενο δίνει η **Γενική Γλωσσολογία** η οποία εξετάζει:
- (α) **την ομιλία**: τα γενικά χαρακτηριστικά που έχει η γλώσσα ως εκδήλωση της ανθρώπινης συμπεριφοράς και ως ιδιαίτερο είδος επικοινωνίας.
- (β) **τη γλώσσα**: το αφηρημένο γραμματικό σύστημα που βρίσκεται πίσω από τις πραγματώσεις των εκφωνημάτων, δηλ. πίσω από τον **λόγο**.
- (γ) **τις σχέσεις μεταξύ γλωσσών**: ομοιότητες, ποικιλίες.

Άλλοι κλάδοι της γλωσσολογίας

- **Γενική γλωσσολογία - Περιγραφική γλωσσολογία**

Η πρώτη μελετά τη γλώσσα γενικά, ενώ η δεύτερη εξετάζει συγκεκριμένες γλώσσες. Η Γενική προσφέρει τις κατηγορίες, αναγνωρίζει θεωρητικά τις έννοιες που φαίνονται αναγκαίες για την ανάλυση της γλώσσας, η Περιγραφική τις επιβεβαιώνει ή τις αναιρεί, υποχρεώνοντας τη Γενική να αναδιπλωθεί. Μ' αυτή, λοιπόν, την έννοια η Γενική γλωσσολογία δεν είναι ούτε *a priori* ούτε *a posteriori*.

- **Ιστορική γλωσσολογία**

Μελετά τα χαρακτηριστικά της **ιστορικής εξέλιξης** συγκεκριμένων γλωσσών και διατυπώνει γενικές υποθέσεις για τη **γλωσσική αλλαγή**.

- **Θεωρητική γλωσσολογία - Εφαρμοσμένη γλωσσολογία**

Σκοπός της Θεωρητικής Γλωσσολογίας είναι να διατυπώσει μια θεωρία της **δομής** και των **λειτουργιών** της γλώσσας. Αντίθετα η Εφαρμοσμένη ενδιαφέρεται για τις **πρακτικές εφαρμογές** που θα μπορούσε να έχει αυτή η έρευνα της γλώσσας ή των γλωσσών. Σήμερα δεν υπάρχει σαφής διαχωρισμός.